

מלאכת יו"ט

[א]

מתוך שהותרה לצורך הותרה נמי שלא לצורך

וביום הראשון מקרא קדש וביום השביעי מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכה לא יעשה בהם, אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם: (שמות יב, טז)

מתוך שהותרה לצורך

נחלקו ב"ש וב"ה (ביצה יב, א) בעשיית מלאכה ביו"ט שלא לצורך אוכל נפש, בית שמאי ס"ל שרק לצורך אוכל נפש הותר, ולכן אמרו שאין מוציאים לא את הקטן ולא את הלולב ולא את ספר תורה לרשות הרבים, בית הלל חולקים וס"ל שלכל צורך מותר. ומסיק בגמ' שנחלקו האם אמרינן מתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך.

אינו צורך כלל

ונחלקו הראשונים האם לב"ה מותר אפילו בדליכא צורך כלל, שיטת רש"י שמדאורייתא מותר לעשות כל מלאכה אע"פ שאין בו צורך יו"ט כלל, דמדאורייתא הואיל והותרה הותרה לגמרי, אלא רבנן גזור על דבר שאינו צורך יו"ט, דכיון דעיקר הוצאה נאסרה, יש לאסור בדבר שאין לצורך יום טוב כלל.

והקשו עליו בתוס' מהא דאמרינן (פסחים מו, ב) האופה מיו"ט לחול לוקה, ולא אמרינן מתוך וכו', ואפילו לרבה דלא לקי היינו מטעם הואיל ואי אתרמי ליה אורחים, אבל מטעם מתוך לא. לפיכך ס"ל להתוס' שדוקא בהוצאה שיש בה צורך יו"ט קצת אמרינן מתוך שהותרה לצורך אוכל נפש, הותרה נמי שלא לצורך אוכל נפש, אבל שלא לצורך יו"ט כלל ודאי דאסור מן התורה, כגון אופה מיו"ט לחול ומוציא אבנים, דליכא לא צורך נפש ולא שמחת יו"ט חייב מדאורייתא. וכי פליגי ב"ש וב"ה בדברים שאינן לצורך אוכל נפש, ואיכא בהן צורך יו"ט קצת, כגון קטן למולו דהמצוה נקראת צורך יום טוב, ולולב לצאת בו וס"ת לקרות בו. ומסיק התוס' דלאו דוקא קטן למולו, דה"ה שלא למולו דשרי גם טיול, דהא אשכחן נמי דמשחקין בכדור שקורין פלוט"א בלע"ז ביו"ט ברה"ר, אע"ג דליכא אלא טיול.

מתוך מכשירי או"נ

הקשה הפני יהושע (ביצה שם) על הא דמבואר שכל המלאכות שהותרו לצורך אמרינן מתוך, ואם כן תקשי למאי דקי"ל הלכה כרבי יהודה (ביצה כח, ב) דמכשירי אוכל נפש נמי מותרין, וא"כ אין לך מלאכה שאסורה מן התורה, דכולהו שייכי במכשירי אוכל נפש, כדאמרינן שפוד שנרצף וגריפת תנור דהוי בונה וסותר, ואי בהני נמי אמרינן מתוך, לא תעשה כל מלאכה מאי עבדית ליה, אלא על כרחך דלא אמרינן מתוך. ותי' הפנ"י דשאני מכשירין כיון דלר"י גופא לא התיר אלא כשאי אפשר לעשותן מערב יו"ט, כדדרש מפסוקים, דכתיב הוא לבדו וכתוב לכם וכו', אם כן פשיטא דקל וחומר שאין לומר בהם

מתוך, אבל במלאכות השייכים באוכל נפש ממש דמדאורייתא שריא אף באפשר מערב יו"ט, אמרינן שפיר מתוך.

ובזה מיישב לשון הרמב"ם שכתב (פ"א מהל' יו"ט ה"ד) שכל המלאכות שעשה אותן שלא לצורך אכילה חייב, חוץ מהוצאה והבערה שמתוך שהותרה לצורך וכו', וכ"כ הטור (סימן תצ"ה), והקשה שם הב"ח למה נקט הרמב"ם דווקא הוצאה והבערה, הרי מסוגיא דשמעתין משמע דבכל המלאכות שייך מתוך, ולהנ"ל אתי שפיר, דודאי בכל המלאכות לפעמים חייב אם עשה אותן שלא לצורך, כגון במכשירין דלא אמרינן מתוך, אבל במלאכת הוצאה והבערה, אע"ג דהוי מכשירי אוכל נפש, אפילו הכי אמרינן מתוך, אבל באוכל נפש ממש, לעולם הרמב"ם מודה דבכל המלאכות השייכים בגוף האוכל הותרו לגמרי אף שלא לצורך.

בנין ביו"ט

אלא דאכתי הק' אם כן למה כתב הרמב"ם (פ"א מהל' יו"ט ה"ד) דבונה ביו"ט חייב מלקות ואמאי הא שייך בנין באוכל נפש במגבן, וכמ"ש הרמב"ם להדיא בהלכות שבת (פ"י הי"ג) דמגבן חייב משום בונה, וא"כ לימא מתוך שהותר בנין לצורך הותר נמי שלא לצורך. ותל' הפנ"י דדעת הרמב"ם דבכה"ג לא שייך לומר מתוך, ודווקא אותה מלאכה גופא דשייך באוכל נפש, מותר לו לעשות אותה מלאכה גופא אף שלא לצורך, כגון שחיטה ואפיה וכדומה, שמותר לשחוט ולאפות אף שלא לצורך, משא"כ בבונה בנין שאינו מין אוכל נפש לא שייך מתוך.

וקצ"ע על הפנ"י שהרי כקושייתו כבר הק' התוספות (שבת צ, א) וז"ל תימה לר"י כיון דמותר לגבן ביו"ט מן התורה אפילו באפשר, אפילו לא יהא מותר מדרבנן אלא בדלא אפשר, אם כן נפל ביתו ביו"ט יהא מותר לבנותו ביו"ט, דמתוך שהותר בנין לצורך, דמגבן הוי משום בונה כדאמר בסמוך, הותר נמי שלא לצורך, ובלבד שיהא צורך היום לאכול בתוכו שלא יכנו שרב ושמש. ותל' התוס' דאסור מדרבנן דהוי עובדא דחול, כי היכי דאסורין טחינה והרקדה ביו"ט. עי' מה שכתב בזה החת"ס (ביצה יב, א).

שיטת הרמב"ן

בעיקר ההיתר של מלאכת או"נ ביאר הרמב"ן (ויקרא כג, ז), שלא נאסר ביו"ט אלא "מלאכת עבודה", ר"ל כל מלאכה שאינה לצורך אוכל נפש, כענין שנאמר ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך (שמות כ ט), ובכל עבודה בשדה (שם א יד), ונעבדתם ונזרעתם (יחזקאל לו ט), וקין היה עובד אדמה (בראשית ד ב), ומלאכה שהיא באוכל נפש היא מלאכת הנאה לא מלאכת עבודה. ולכן כתיב "כל מלאכת עבודה לא תעשו", שרק מלאכת עבודה ולא מלאכת הנאה.

ובזה מבאר למה דווקא בחג המצות הוצרך לומר "אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם", ואילו בשאר כל ימים טובים יקצר ויאמר כל מלאכת עבודה לא תעשו, משום שבחג המצות שאמר תחילה (שמות יב, טז) סתם כל מלאכה לא יעשה בהם, הוצרך לפרש שמלאכת שאוכל נפש מותר בהן, ואילו בשאר ימים טובים שלא נאמר "כל מלאכה" לא יפרש בהם היתר אוכל נפש, כי "מלאכת עבודה" ילמד על זה.

שיטת הרמב"ם

לפי המ"מ גם הרמב"ם סובר כדברי הרמב"ן, שהרי כתב הרמב"ם (יום טוב א, א) ששת

ימים האלו שאסרן הכתוב בעשיית מלאכה שהן ראשון ושביעי של פסח וראשון ושמיני של חג הסוכות וביום חג השבועות ובאחד לחודש השביעי הן הנקראין ימים טובים, ושבת כולן שוה שהן אסורין **בכל מלאכת עבודה חוץ ממלאכה שהיא לצורך אכילה** שנאמר (שמות י"ב) אך אשר יאכל לכל נפש וגו'. וכתב המגיד משנה שלא הוצרך הרמב"ם להביא פסוק להיתר מלאכת אוכל נפש, אלא מפני ראשון ושביעי של חג המצות שבשביעי נאמר בפ' ראה וביום השביעי עצרת לה' אלקיך לא תעשה מלאכה, ולכך הוצרך להזכיר כתוב של היתר אוכל נפש "אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם", אבל בשאר המועדים ל"צ קרא משום דכתיב בהם מלאכת עבודה. אבל הלח"מ מביא שהרלב"ח חולק על המ"מ עי"ש.

מקור הדין של "מתוך"

מדברי הרמב"ן אלו יש להביא מקור להדין של "מתוך שהותרה לצורך הותרה נמי שלא לצורך", שלפום ריהטא אין לו הסבר שאם התירו לצורך למה שיתירו שלא לצורך, אבל לפי הרמב"ן נחא שמלאכות שאינן "מלאכת עבודה" דהיינו מלאכת או"נ לא נאסר כלל. אבל קשה על זה שהרי לרבי יוסי הגלילי דרשינן (ביצה כא, ב) "לכם" ולא לכלבים, ולרבי עקיבא שמתיר לעשות מלאכה בשביל בהמה דורש "לכם" ולא לנכרים, ואת"ל שמלאכת או"נ לא נאסר כלל, למה אסור לעשות מלאכה בשביל כלב או נכרי, הרי מלאכות אלו לא נאסרו כלל. וע"כ צ"ל כמ"ש הפרמ"ג (פתיחה להלכות יו"ט פ"א אות ד) שאם אין זה לצורך ישראל שפיר מקרי "מלאכת עבודה", א"כ ה"ה אם אין בו משום צורך יו"ט כלל נחשב לעבודה. ואולי י"ל (ושמעתי) דלפי השיטות, והרמב"ן ביניהם, שסוברים שלא הותר מלאכה שלא לצורך כלל, י"ל שהיכא שיש לפחות צורך יו"ט לא מקרי "עבודה", ורק היכא שאין בו צורך כלל מקרי "עבודה".

המלאכת יו"ט רצה ליישב על פי דברי המגניני שלמה (ביצה יב, א) ש"מתוך" נלמד משום דכתיב "אך אשר יאכל לכל נפש", ולא כתיב "אך או"נ יעשה לכם", א"כ הכוונה שמלאכה המיוחדת לאו"נ כמו הבערה ובישול וכדומה התירה התורה לגמרי, אף שלא לצורך או"נ. אלא שהתורה לא התירה אלא בשביל ישראל כדכתיב "לכם". א"כ י"ל שלפי הרמב"ן שעכ"פ בפסח כן כתיב אך אשר יאכל לכל נפש וכו', נוכל ללמוד כל המועדים מפסח, שהרי איתקש כל המועדים לפסח (חגיגה יז, א) לענין תשלומין, וז"ל הגמ' מניין לעצרת שיש לה תשלומין כל שבעה שנאמר (דברים ט"ז) בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות מקיש חג השבועות לחג המצות, מה חג המצות יש לה תשלומין כל שבעה אף חג השבועות יש לה תשלומין כל שבעה, וכ"כ להדיא בספר ספר יראים (סימן שה) לענין היתר או"נ בחג השבועות, וז"ל אע"פ שלא מצינו שהתירה בו תורה אוכל נפש, יש לנו ללמוד שכל מלאכות שהותרו בחג המצות הותרו בחג השבועות ובחג הסוכות, שהרי מצינו שהוקשו זה לזה כדאמרין בחגיגה וכו'.

שיטת היראים

בספר יראים (סימן שד) יש ביאור מקורי בכל ההיתר של "מתוך", עי"ש שפירש משום שהותרה הוצאה לצורך הנאת הגוף הותרה נמי שלא לצורך הנאת הגוף, אך שיהיה להנאת הנשמה, פי' מתוך אותו מקרא עצמו שאתה למד היתר הנאת הגוף אתה למד היתר הנאת הנשמה, דאך אשר יאכל לכל נפש כתיב, פי' שיהנה לכל נפש, וכל הגוף נקראת נפש כדכתיב שובי נפשי למנוחיכי, וכתיב והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים את ה'.

ולכן מלאכת מצוה מתוך שהיא הנאת נשמה מותרת, כדתנן (ביצה יב, א) בש"א אין מוציאין את הקטן ולא את הלולב ולא את ס"ת לר"ה וב"ה מתירין פ' קטן למולו לולב לנענע בו ס"ת לקרות בו. ולדבריו יש חומרא שכל ההיתר של מתוך אינו אלא לצורך מצוה.

שאר הנאות

עוד כתב שם שמה"ט לא לבד שהותר מלאכה בשביל או"נ, אלא אפילו כל הנאת הנפש, כדתנן (ביצה כא, ב) בש"א לא יחם אדם חמין לרגליו אלא א"כ ראויים לשתייה, וב"ה מתירין. ותניא בש"א לא יעשה מדורה ויתחמם כנגדה, וב"ה מתירין, והלכה כב"ה. וטעמא דכתיב אשר יאכל לכל נפש, ואמרינן בפסחים (כא, ב) בין לחזקיה בין לר' אבוהי כל מקום שנאמר לא יאכל אכילה והנאה במשמע.

על פי דברי היראים יישב המלאכת יו"ט קושיית המנ"ח על החינוך, דהנה כתב בספר החינוך (מצוה רצח) שאין בכלל היתר צרכי אוכל נפש מה שהוא אכילה ושתייה לבד, אלא אף כל דבר הצריך לו לאדם לבו ביום, בין שהוא דבר מצוה כגון קטן למולו ולולב לצאת בו, וכן ספר תורה לקרות בו דכל יומא ויומא זמן תורה הוא, ובין שאינו דבר מצוה אלא צרכי גוף לבו ביום כגון רחיצת רגלים במים חמין שהוחמו ביום טוב או לעשות מדורה להתחמם בה, כל דברים אלו מותרין ובכלל היתר דאוכל נפש נינהו, כן פירשו הדבר חכמים זכרונם לברכה. וכבר תמה עליו המנ"ח שבגמ' מבואר שהטעם שמותר להוציא תינוק למילה הוא משום "מתוך", ולא משום דהוי צורך מצוה. ולפי היראים ניחא שזה גופא הפשט ב"מתוך".

ויש נ"מ בין המהלך של היראים לזה של המגיני שלמה, שלפי היראים בשביל מצוה הותר גם מלאכות שלא הותרו לצורך או"נ, שהרי כמו שהתירה התורה מלאכת או"נ ה"נ התירה התורה בשביל מצוות, א"כ כל מלאכה שנצרך לעשיית המצוה נכלל בהיתר.

חובל חייב משום מפרק

ולפי"ז מיישב בספר מלאכת יו"ט קושיית הפני יהושע (ביצה שם) על הרמב"ם ז"ל. דהנה הגמ' שם מקשה על הא דאמר ר"י השוחט עולת נדבה ביום טוב לוקה, שהוא כדברי בית שמאי דאמרי לא אמרינן מתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך, דאי בית הלל הא אמרי מתוך וכו', הכי נמי מתוך שהותרה שחיטה לצורך הותרה נמי שלא לצורך. והק' הפנ"י שלפי מש"כ הרמב"ם שכתב (שבת ח, ז) דחובל חייב משום מפרק, וא"כ בשחיטה שייך שני איסורין אחד משום נטילת נשמה ואחד משום מפרק, והא דלא מחייבין שוחט משום מפרק כדמוכח בחולין (מ, א) דאמרינן השוחט חטאת בחוץ בשבת לעכו"ם חייב שלש חטאות ולא קתני ארבע, היינו משום דחובל לא מחייב משום מפרק אלא כשצריך לדם ליתן לכלבו דאל"כ הוה מקלקל, וא"כ בשוחט נהי דלענין נטילת נשמה מקרי מתקן שמוציאו מידי אבר מן החי, אבל לענין איסור מפרק דהיינו הוצאת הדם ודאי לא שייך בשוחט דהו"ל מקלקל. ולפי"ז בשחיטת קדשים שוודאי צריך הוא לדם בשביל הזריקה, חייב גם משום מפרק. וא"כ למה קשה על ר"י, דלמא ב"ה מודו דלוקה, דלענין איסור מפרק לא שייך מתוך שלא הותרה כלל לצורך, דהא מפרק תולדה דדש היא והדישה גופא לא הותרה לצורך כדאיתא בירושלמי (ביצה פ"א ה"י). ולפי היראים ניחא שכמו

שהתירו מלאכת או"נ בשביל אוכל, כן התירו כל מלאכה שנדרש בשביל עשיית המצוה, א"כ אפילו אם נאמר שלא התירו מלאכת מפרק בשביל או"נ, בשביל שחיטה כן התירו.

שיטת הראב"ד

עוד מהלך מצאנו בשיטה מקובצת (כובות ז, א) בשם הראב"ד, שהק' באמת מנא לן ומנין לנו להתיר יותר ממה שהתירו הכתוב כל שיש בו צורך אכילה ממש, ותי' דכתיב "לכם" ומשמע לכל צרכיכם. ומשום שהלימוד הוא מרבויו ד"לכם" כתב דמאן דשרי בעילה ביו"ט משום "מתוך". לא שרי לה אא"כ אי אפשר לו לבעול מערב יו"ט, כגון שלא הגיע זמנו לכנוס עד היום או שהיתה חולה או שפירסה נדה או שלא מצא צרכי חופה עד היום, אבל היכא דהוה אפשר ליה מעיקרא, לא דלא עדיף ממכשירי אוכל נפש דממעטינן להו כשאפשר לעשותן מערב יום טוב, מדכתיב הוא לבדו.

הותרה או הודחה

בספר מלאכת יו"ט מחדש שההיתר של מתוך מבוסס על הכלל של הואיל ואישתרי אישתרי. דהנה הר"ן מוכיח שרבויו שיעורים בשבת אסור מן התורה, מהא דקא מיבעי לן (מנחות סד, א) חולה שאמדהו לשתי גרוגרות ואיכא שתי גרוגרות בשתי עוקצין ושלש בעוקץ אחד, הי מייתנין, שתיים מייתנין דחזיין ליה או דילמא שלש מייתנין דקא ממעט בבצירה, ואסיקנא דשלש מייתנין שתיים לא מייתנין משום דמעוטי בבצירה עדיף. ואם איתא מה השאלה פשיטא דשלש מייתנין דרבויו בשיעורא לא מיתסר אלא מדרבנן, ורבויו בצירה מיתסר מדאורייתא. ודלא כהרשב"א שס"ל שרבויו שיעורים אינו אלא מדרבנן אפילו בשבת. אבל א"כ הקשה מהא דמבואר במס' ביצה (שם) דרבויו שיעורים מותר ביו"ט, ומסביר הר"ן **שהשבת דחוייה היא אצל חולה ולא הותרה**, ולפיכך כל שהעיקר מלאכה אסור אף תוספתו כמוהו ומיתסר מדאורייתא, **אבל יו"ט שאוכל נפש הותר בה** דאפילו אפשר מעיו"ט שרי, כל שהוא מרבה על העיקר, ובלבד שיהא בטורח אחד, תוספתו כמוהו. ועוד שנראה להם לחכמים שכיון שאמרה תורה אך אשר יאכל לכל נפש לא הוצרכה לשקול ולדקדק שלא יבשל אלא המצטרך אליו בלבד, ומשום הכי רבויו בשיעורא כל היכא דלא מפיח בטרחא שרי.

[בעיקר החידוש של הר"ן לחלק בין מלאכת יו"ט ומלאכה לחולה שיש בו סכנה, הרא"ש (יומא פרק ח סימן יד) כתב בשם מהר"ם מרוטנברג לדמותם, וז"ל כיון דהתורה התירה לנו אוכל נפש ביום טוב הוה לדידן כל אוכל נפש ביום טוב כמו בחול, והכי נמי כיון שהתירה תורה פיקוח נפש הוה כל מלאכה שעושה בשבת בשביל חולה שיש בו סכנה כאילו עשאה בחול.]

והיות שמלאכת או"נ "הותרה", א"כ טוען המלאכת יו"ט שאפשר לומר הואיל ואישתרי אישתרי, וכמו שמותר לצורך או"נ מותר נמי שלא לצורך או"נ. כדברי המלאכת שלמה שמעתי שכן כתבו הטורי אבן (מגילה) והחת"ס (ביצה שם).

[ב]

עישון ביו"ט

מוגמר

פסק השו"ע (או"ח סי' תקיא) שאין עושין מוגמר, דהיינו לפזר מיני בשמים על הגחלים, בין להריח ובין לגמר הבית או הכלים. ומסביר המשנה ברורה (ס"ק כא) משום דהוי דבר שאינו שוה לכל נפש אלא למעונגים, ולא הותר ביום טוב.

שתיית טיטון

המגן אברהם (סימן תקיד ס"ק ד) כתב בשם הכנה"ג (סי' תר"ח) שאסור לשתות הטוטין (טבק) משום מכבה. המ"א עצמו אוסר משום דהוי כמו מוגמר שאינו שוה לכל נפש. וכ"כ החיי אדם (כלל צה סעיף יג) שאין עושין מוגמר ביו"ט משום שאינו אלא למפונקים ולבעלי תענוג, ולא התירה התורה אלא דבר השוה לכל נפש, ולכן אסור גם כן לעשן ביום טוב בעשב שקורין "טיטין" (טבק), דאינו שוה לכל נפש. וכן אוסר בספר קרבן נתנאל (פ"ב דמס' ביצה או י').

אבל הפרמ"ג (או"ח סי' תקיא משב"ז א) כתב דעישון עדיף ממוגמר, דהעישון אינו רק למפונקים, אלא רוב בני אדם רגילים בו. וכן התיר בספר ברכי יוסף (שם ס"ק ד) עי"ש שהביא שהקרבן נתנאל אסר, (משום שאינו שוה בכל נפש) אבל כתב הברכ"י שאין דבריו מוכרחים, כי הטאבאק"ו הוא עונג יו"ט והוא שוה לכל נפש, מה שאין כן מוגמר. ולגזור משום עמי הארץ שיבואו לכבות, אינו מחוור, דאין לנו לגזור גזירות מדעתנו, כמ"ש הרב פר"ח בכמה מקומות. ובפרט עתה דרוב השותים שותים ביו"ט בגלילותנו, אך יש להזהירם שלא יבואו לכבות.

רוב בני אדם מעשנין ?

אבל בשו"ת כתב סופר (אורח חיים סימן סו) העיר עליו דמה שכתב שהוא שוה לכל נפש, עינינו רואות כמה בני אדם שאינם שותים טאבאק, וצ"ל כוונתו שאינו דומה למוגמר שאינו שוה לרוב. עוד העיר מדברי הפנ"י (שבת לט, ב הובא לקמן) שהעלה מתוס' (שם) דרחיצת כל הגוף אינו שוה לכל נפש, הגם שהיו רגילים הרבה ברחיצה עד שאמרו שם ראו שאין הדבר עומד, וכ' רש"י שאין הציבור יכולים לקבל, מ"מ לא מקרי שוה לכל נפש. הרי לן להדיא דדוקא שוה לכל נפש בעינן ולא אזלינן בזה בתר רובא. עוד תמה הכת"ס למה לא יכנסו למנין זה הנשים דאינם שותים טאבאק, ואם שנמנעים מחמת שאינם יכולים לסבול מחמת חולשא, סוף כל סוף לא שוה לכל נפש, ובוודאי אין לדמות זה להא דאיתא בשבת דנשים עם בפני עצמם, ומה שהוא תכשיט לאיש אינו תכשיט לאשה.

כהיום שבוודאי אין רוב בני אדם מעשנין, לכאורה היה הפרמ"ג מודה שאסור לעשן.

דרך רפואה

התוס' (שבת לט, ב) מדייקין מהגמ' שאסור להחם חמין ביו"ט לצורך רחיצת כל גופו, ותמה דמ"ש הבערה דרחיצה מהבערה דזיעה דשרי מדאורייתא, ותי' בשם הר"י בשם ריב"א דרחיצה אינה אלא לתענוג ואסורה כמו מוגמר משום דאין שוה לכל נפש, אבל זיעה שוה היא לכל נפש דאינה תענוג אלא לבריאות.

וכתב עליו הפני יהושע דמה שכתבו דאינו תענוג לשון מיותר הוא, דאפילו אם היה תענוג כיון שעושין כן לבריאות שפיר הוי דבר השוה לכל נפש, דאטו משום שיש בו תענוג מיגרע גרע, אלא אפשר דלקושטא דמלתא משמע להו דאינו לתענוג. מוסיף הפנ"י שיש נפ"מ לדינא לענין לעשן הטואב"ק ביום טוב, שרוב העולם נוהגין היתר וכמה חכמים גדולים

עושין כן, והייתי רגיל לאסור לפי שיטת התוס' דהכא דרחיצת כל הגוף אסור מדאורייתא משום דמיקרי דבר שאינו שוה לכל נפש, כיון שיש כמה וכמה בני אדם שאין רוחצין, ומש"ה לא דמי לאכילה ושתייה וכיוצא בו, א"כ כ"ש בעישון הטובא"ק אדרבה כמה וכמה בני אדם מתרחקים מהם, וא"כ לא הוי דבר השוה לכל נפש. אבל בתוס' דהכא דמחלקין בין רחיצה לזיעה משום דרחיצה אינו אלא לתענוג וזיעה לבריאת הגוף, א"כ עישון הטבא"ק נמי הוי לבריאת הגוף לעכל המזון ולתאוות המאכל וכיוצא בזה, אם כן אף שיש חושבין אותו לתענוג, אפ"ה אין לאסור בשביל כך, דאטו משום שהוא נמי לתענוג מיגרע גרע, ואי משום שיש שאין רגילין בו אפ"ה לא גרע מזיעה דודאי כמה וכמה בני אדם אין רגילין בכך, ואפ"ה שרי מדאורייתא ולא אסרו חכמים אלא משום רחיצה וגזירת הבלנין.

כדברי הפנ"י כתב גם היעב"ץ בספר מור וקציעה (או"ח סי' קיא) שאין לאסור עישון הטובאק ביו"ט מדין מוגמר שאינו שוה לכל נפש, דשאני מוגמר שהוא לתענוג בעלמא, משא"כ הכא דהוי לבריאות, שהוא מעכל המזון, ועוזר בתנועות הגוף החיוניות, וכמה בנ"א מואסים באכילה אם לא ישתוהו מקודם כפי הרגלם, ויש צער בהעדרו, ואתי לאמנועי משמחת יו"ט. ותו דמאן לימא לן דחשיב אינו שוה לכל נפש, הא ודאי שיפה לכל אדם הבריא משום שמירת הבריאות ורפואה, ורק מי שלא הורגל בו קצה נפשו ממנו, ודמי לחמין לרגליו דשרי אע"ג דלא רגיל ביה וכו'. ומביא שאביו החכם צבי סיפר לו שבימי חרפו היה נוהג בו איסור, וא"ל חסיד גדול ורב מובהק אחד שלא יפה הוא עושה בזה, כי מונע עצמו בחנם משמחת יו"ט, ומאחר שהיה רגיל בו, היה גורם לו צער ביו"ט עי"ז, וכן לא יעשה, ולכן חזר לנהוג בו היתר.

איסור רפואה

בשו"ת כתב סופר (הנ"ל) הביא שהק"נ כתב די"א שמעכל המזון וגם משלשל, א"כ עושים רפואה ביו"ט דאסור. ותמה עליו החת"ס שהרי תוס' ומרדכי כתבו דזיעה כיון שהיא רפואה ובריאות מותר דשווה לכל נפש, וקשה הא רפואה גופא אסורה, וע"כ צ"ל או דאינה רפואה ממש רק לבריאות ולחזק, או כיון שגם עושים לתענוג אלא משום עונג לא הוי שוה לכל נפש, רק משום שהוא לבריאות שוה הוא לכל נפש, וכיון שיש בו עונג לאותו שמזיע אין בו איסור משום רפואה ביו"ט שאין ניכר שעושה לרפואה.

סכנה בעישון

כהיום שדבר ברור לאין צל של ספק שעישון מזיק לבריאות ומהווה סכנה ממש לחיים, א"כ פשוט שכל ההיתר של הפנ"י ודעימיה נפל לבירא.

מחיקת אותיות

אע"פ שהפרמ"ג כתב שמותר לעשן, אבל כתב להזהיר לקרוע הנייר לפני שבת משום חשש מלאכה דאורייתא של קורע, (שלא הותר לצורך יו"ט). וגם צריך ליזהר לא להשתמש בנייר שיש עליו אותיות, שיש בזה חשש מחיקה מדרבנן.

ויש נוהגים לקשקש עליהם מבעוד יום כדי למנוע מחיקתם ביו"ט עצמו, אבל יש להעיר דאולי לא יעזור שהרי אסור למחוק דיו, אפילו בלי אותיות. ולכאורה לפי הדגול מרבבה (או"ח סי' שמ) שמתיר אכילת עוגה שיש עליו אותיות משום דהוי דבר שאינו מתכוון,

ואע"פ דהוי פסיק רישא אבל יש כאן תרי דרבנן, מקלקל וכלאחר יד, וה"נ בעישון סיגריות יש כל הנ"ל.

מחיקה דרך שריפה

עוד יש להתיר על פי דברי האור שמח (הלכות שבת פרק כג, ב) שכתב שלא שייך סתירה היכא שמבערו לגמרי, וכתב דהוי כמבעיר ספר "האם נאמר דחייב משום מוחק". ולדוגמא מצינו (פסחים פד, ב) דשורף בעצמות אין בו משום שבירת עצם בפסח, דשורף אינו שובר, כמו כן אינו סותר לענין שבת.

אבל אין דבריו פשוטים בכלל דיעוין שם שמציין לדברי המ"א (סימן תק"א, יג) לגבי ההלכה דמסיקין ביו"ט בכלים, והביא שהיראים דייק מזה דאפילו סתירה גמורה לא שייך בכלים. א"כ לדידן דקי"ל דיש סתירה גמורה בכלים (כמ"ש סי' שי"ד), צ"ל שמירי בכלי רפוי, דאע"ג דמותר לשמוט כלי רפוי מ"מ אסור לשברו לגמרי. והמ"א ממשיך דקושיא מעיקרא ליכא דכמו שהבערה גופה אב מלאכה היא והותרה לצורך, ה"ה סתירה. ולפי האו"ש היה לו לתרץ כפשוטו שאין איסור סתירה אלא היכא שנשאר השברים, אבל היכא שמכלה הדבר אין איסור סתירה.

פסק של הח"ח

הביאור הלכה מביא שלענין עישון נחלקו הדעות, יש מהן שאוסרין (הכנה"ג והמ"א בסימן תקי"ד והקרבן נתנאל בפ"ב דביצה והח"א) משום דהבערה זו אינו שוה בכל נפש כמו מוגמר, וגם דמצוי בו כיבוי כשמדליק ע"י נייר או גחלת ומשליכם כדרכו בחול. והרבה מקילין (דרכי נועם המובא בבה"ט, ושלחן עצי שטים, והברכי יוסף) ועיקר טעם כולם משום דעכשיו שהרבה רגילין בזה נעשה שוה בכל נפש, ורק שצריך לזהר מכיבוי וכמו שכתב בשע"ת, דהיינו שלא להבעיר מנייר ורק משלהבת, וגם מגחלת מותר דהיינו לקחת גחלת בוערת ומיד שהדליק הטיטו"ן ישליכנו בחזרה על האש בענין שלא יהיה כיבוי כלל. וגם בציגארין (סיגריות) שרגילין בחול להסיר הנשרף באצבע או לדוחפו בקיר, יש לזהר בזה ביו"ט דיש בו משום כיבוי. עוד כתב בשע"ת דיש שנהגו להחמיר ביו"ט ראשון ובשני י"ט של ר"ה ולהקל ביו"ט שני וכן נוהגין לעשות ומ"מ הנוהגין להקל אף ביו"ט ראשון אין למחות בידן ורק שיזהרו בענין כיבוי. וכ"ז דוקא באותן מקומות ש"העולם" רגילין בזה והוא דבר השוה בכל נפש דאל"ה מדינא אסור.

המציאות של היום

ולפי"ז כהיום שאין "העולם" רגיל בזה, ואדרבה רוב אנשים נגעלים מהעשן של סיגריות, וברוב מקומות ציבוריים כבר אסור לעשן, לכאורה לא היה הח"ח מתיר.

ויש שדייקו בביה"ל שלא הביא כלל הצד להתיר מטעם הפנ"י שיש כאן משום רפואה ובריאות, דכבר בימיו גילו שעישון מזיק, כמבואר בדבריו בספר ליקוטי אמרים (פרק י"ג) שאמרו הרופאים שכל מי שהוא חלוש אסור לו להרגיל עצמו בעישון, עי"ש שלא לו שאומרים שקשה להם להפסיק, הוא אומר מי התיר להם להתחיל, הרי אסור לחבול בעצמו, משום דכתיב ונשמרתם מאוד לנפשותיכם. ועוד דהלא תבל ומלואה של הקב"ה וכבודו בראו, ונתן לכל אחד בחסדו כח לפי צורכו לתורתו, ואיך ירשה העבד לעשות

עצמו כפי רצונו הלא שייך הוא לאדונו, ואם ע"י עישון נגרעו כוחותיו בודאי ייתבע בסוף לדין על זה, שהרי עשה ברצון לבו ולא באונס.

פוסקי זמנינו

אבל לא כל פוסקי זמנינו יצאו לאסור העישון. בשו"ת אגרות משה (אורח חיים חלק ה סימן לד) נשאל על עישון ביו"ט, והשיב לדינא היום הגם שאפשר לטעון שמאחר שיש הרבה שאינם מעשנים מחמת שמחזיקים זה לסכנה, כדהזכרתי בכמה מתשובותי (אג"מ יו"ד ח"ב סי' מ"ט, וח"מ חלק ב' סימן ע"ו), וממילא עישון סיגריות היום נעשה אינו שווה לכל נפש (כתובות ז, א), מ"מ קשה להכריע כנגד מה שנהגו העולם. בפרט שאפשר שלדינא אין נפקא מינה בטעם הדבר מדוע עניין מסויים אינו נהוג לכל אדם, אם הוא מחמת סכנה או מחמת טעם אחר, וממילא לא נשתנה הדין מן הזמן שכתבו בו הפוסקים, שגם אז לא כולם עישנו. עוד יש לומר שמעשה שמאות מליונים אנשים בעולם עושים נחשב שווה לכל נפש, הגם שיש אנשים רבים שאינם מעשנים, ולפיכך למרות **שוודאי שראוי לבעל נפש להחמיר בזה**, לדינא קשה לאוסרו.

בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יז סימן כא) דן באריכות על כל הנידון ומסיק, שאע"פ שמעיקר הדין גם בחול אסור לעשן, ומבחינה זאת צריכים למחות כלפי המעשנים בדרך כלל בין על חול ובין על יו"ט, והכל מכח נימוק אחד כללי, מפני שזה מסכן את בריאות האדם, ואסור לאדם להזיק לעצמו, אבל כל עוד שמניחים אותם על מנהגם בחול, או שאינם שומעים לנו, וסוברים שנימוקם להיתר עמם, אזי אין ענין למחות בידם במיוחד על יום טוב ולהוציא ולפרסם על זה איסור מיוחד, דאם בחול לא סברי הנהו המעשנים דאסור, אם כן יש להם לפי דעתם תו היתר לעשן גם ביו"ט, דלדידם זה בגדר של או"נ, ואם כן קלקלתם תקנתם.

וגם בשו"ת יביע אומר (חלק ה - אורח חיים סימן לט) אחרי שדן על כל הדיון באריכות סיים "פוק חזי מאי עמא דבר", רבים שתו ורבים ישתו. [אלא שאם מכבדים בסיגריות ביו"ט למי שלא הורגל כ"כ לעשן, נכון להמנע מלקבל סיגריה לעשן ביו"ט, כי די להיתר לאלה שמניעת העישון גורמת להם צער, ויש בזה להם מניעת שמחת יו"ט. אבל למי שלא הורגל בזה, שב ואל תעשה עדיף].

אבל ע"י בשו"ת מנחת שלמה (תנינא סימן ס) שדן לאסור, ואפילו למ"ש הרמב"ם (פ"ד מדיעות) שיש מאכלות שהם רעים ביותר עד מאד וראוי לאדם שלא לאוכלן לעולם, כגון הדגים הגדולים המלוחים והישנים או פולים ועדשים שגם עליהם כתב שהם מאכלים רעים שאין ראוי לאוכלן לא בימות החמה ולא בימות הגשמים, מכל מקום כמו שמותר להוסיף הרבה מלח או פלפל חריף תוך תבשיל שעומד על האש אע"ג שלגבי כל העולם הוא רק קלקול והפסד, מכל מקום מי שרוצה בכך ונהנה מזה שפיר חשיב ממש אוכל נפש אע"ג שאין זה כלל שווה לכל נפש, והכא נמי בדגים או פולין ועדשים, אע"ג דמסתמא היתה כן גם דעת הרופאים שבזמנו ואפילו הכי שרי. אולם כל זה דוקא באוכלין, משא"כ בעישון דלאו מאכל הוא כלל שפיר צריכים שיהא שווה לכל נפש, וקל וחומר הוא ממליגת עור רך של גדי דכיון שאינו מאכל אלא למפונקים יש סוברים דבעינן דוקא שיהא שווה לכל נפש.